

ІНФОРМАЦІЙНІ ГАЗЕТНІ ЖАНРИ: ДІАЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті визначено сутність поняття «діалогічності газетних творів», проаналізовано особливості діалогу в інформаційних матеріалах, досліджено діалогічні жанрові моделі інформаційних творів.

Ключові слова: діалогічність, інформаційний жанр, діалогічний цикл і форма, гіпотетичний читач, акт комунікації, жанрова модель.

Актуальність. Журналістські матеріали мають двосторонню природу – і автора, і адресата. Саме наявність джерела та одержувача інформації є однією з найважливіших умов комунікації. Звичайно, журналіст не знає особисто всіх своїх читачів. Тому для діалогу автор будує модель гіпотетичного читача, прогнозує його реакцію. На сучасному етапі розвитку суспільно-політичної комунікації нехтування журналістом особливостей ведення діалогу зі своїм читачем може зрештою призвести до небажаного результату: порушення усталеної системи жанрів, розбалансування взаємодії смислових позицій автора та реципієнтів і, як наслідок, – до негативного комунікативного ефекту, комунікативної поразки.

«Фундамент» теорії діалогу заклали у своїх працях ще у 20-30 рр. ХХ ст. Л. Щерба, Л. Якубинський, М. Бахтін та Є. Поліванов. Поняття діалогу пов'язували з реалізацією комунікативної функції мови, з її соціальною сутністю. У 50-60 рр. існувало два основних підходи до вивчення діалогу. У рамках першого вивчали формально-синтаксичну побудову реплік, граматичні зв'язки сусідніх реплік. Відповідно другого підходу вчені виділяли функціональні типи і мовні засоби оформлення діалогу. У 70-80 рр. увага науковців активізувалася на дослідженні взаємодії автора та реципієнта, чому сприяв розвиток прагматичного напрямку у мовознавстві.

Одним із аспектів вивчення діалогічності мовленнєвих жанрів стала адресованість матеріалів. У сфері мовної комунікації категорію адресованості дослідила Г.Б. Козловська на основі синоптичних текстів, А.В. Кікало вивчив засоби вираження адресатності у французькому політичному дискурсі, а О.В. Китиця проаналізував їх у публіцистичному стилі української мови.

На сьогодні одним із найгрунтовніших досліджень діалогічності є монографія російської дослідниці Л. Р. Дускаєвої «Діалогічна природа газетних мовленнєвих жанрів», де автор розробила систему жанрів газетних матеріалів в аспекті діалогічності.

Метою статті є дослідження діалогічної специфіки інформаційних газетних жанрів. Для цього пропонується виконання таких **завдань**: визначити сутність поняття «діалогічності газетних творів», дослідити особливості діалогу в інформаційних матеріалах, виділити жанрові різновиди інформаційних творів.

Об'єкт дослідження – контент газети «Хрещатик» (діалогічний аспект). Предметом дослідження є діалогічність газетних інформаційних жанрів.

Джерела дослідження – газета «Хрещатик» (м. Київ).

Часові рамки дослідження: дослідження проводилось з липня 2010 року по січень 2011 року.

Методи дослідження були обрані відповідно до поставленої мети і визначеним завданням: аналіз, типологічний метод, аналогія, порівняльний метод.

Наукова новизна. У статті досліджено діалогічні жанри інформаційних газетних матеріалів, проаналізовано особливості діалогу в інформаційних творах.

Практичне значення. Результати роботи допомагають зрозуміти, на скільки журналістові важливо усвідомлювати діалогічну природу своїх матеріалів для досягнення позитивного комунікаційного ефекту. Практичне значення дослідження полягає також у можливості використання матеріалів та результатів роботи в практичній журналістиці та для майбутніх досліджень цього питання.

«Діалогічність – це відображення в тексті (незалежно від його форми) взаємодії двох чи більше смислових позицій із метою досягнення ефективної комунікації, потрібного комунікативного результату» [5]. Журналіст будує діалог зі своїм читачем за допомогою різноманітних ефектів, що створюють ілюзію контакту з адресатом: ефект роздумів, співпереживання, присутності, словесної наглядності та ін.

Одиницями функціонально-структурного плану журналістського матеріалу є діалогічні цикли. Номінацію «цикл» для позначення одиниць, які структурують діалогічність публіцистичного газетного мовлення, ввела в науковий обіг Л. Дускаєва. «Саме ж поняття «цикл» відносно аналізу внутрішнього діалогу як взаємодії смислових позицій, здійснюваного в процесі вирішення творчих задач, використав психолог Г. Кучинський. Він називав «циклом» сполучення двох реплік у діалозі з наступними репліками, де перша єдність – інформаційне звернення, а акт у відповідь – оцінка першої позиції інтерпретатором. На думку дослідника, розвиток змісту тексту відбувається за допомогою циклів: 1) питання – відповідь; 2) повідомлення – його оцінка; 3) спонування до дії – її виконання» [6].

Відповідно до концепції Г. Кучинського, можна припустити, що діалогічні цикли, залежно від авторської смислової позиції, журналістської мети створення тексту можуть бути *інформативними, оцінними та спонукальними*.

Кожний діалогічний цикл має свою діалогічну форму. Інформативний діалогічний цикл виражається через діалогічну форму «питання – відповідь».

«Слід підкреслити, що в рухомій і різнобарвній журналістській творчості діалогічні цикли переплітаються, замінюючи один одного. Відповідно синтезуються, сполучаються, змішуються, ускладнюються також діалогічні форми як категорії, що розгортають взаємодію комунікаторів у політичних газетних текстах. Так з'являються вторинні діалогічні форми: «питання (частіше за все виражене імпліцитно) – відповідь-уточнення, доповнення» [6].

Завдання інформаційних жанрів (замітки, звіту, інтерв'ю та репортажу) – допомагати аудиторії формувати уявлення щодо швидкозмінності суспільства, щодо всього суттєвого, повідомляти новини, фіксувати дійсність. Журналіст відповідає на питання гіпотетичного читача: 1) яка подія сталася, де, коли, чому, який результат цього? 2) що, де, як і чому сталося? 3) хто дійові особи подій, які їхні дії, їхні погляди, позиції, які вони? На основі вищезгаданих питань Л. Р. Дускаєва виділила такі діалогічні інформаційні жанри: «хід події», «місце події», «причина події», «результати події», «факт і його пояснення», «ситуація як результат взаємодії сторін», «місце розвитку ситуації», «причина факту, ситуації», «дії персонажа», «повідомлення про діяльність відомої людини», «думка персонажа», «людина і її якості» [2].

Жанрова модель «хід подій» передає ланцюжок послідовних дій. Так, у замітці «Завершився Всеукраїнський юнацький турнір з футболу серед юнаків на честь 10-річчя заснування Футбольного клубу «Зірка» автор послідовно описує етапи змагання: «На першому етапі команди ділилися на 2 групи по 3 команди, де ігри проходили за коловою системою. Дві кращих команди з «золотими» очками виходили в фінальну групу, де за коловою системою визначався переможець та призери турніру. Команди, які посіли останні місця в групах розіграли між собою 5-6 місце» [7].

Прикладом діалогічного жанру «місце події» є замітка «У Київському зоопарку завершили реконструкцію оновленого дитячого контактного зоопарку «Українське подвір'я». У матеріалі описується частина території зоопарку: «Типові для українського села тварини і птахи, а ще подаровані відвідувачами симпатичні екзотичні створіння освоїлися в нових будиночках, а заради безпеки дітей на території встановили невеличкий паркан» [7].

Замітка «Контрастний душ мимоволі» написана у жанрі «причина події». Тут автор пояснює, чому у Києві вимкнули гарячу воду: «У зв'язку з гідравлічними випробуваннями тепломереж для підготовки до опалювального сезону «Київенерго», згідно зі встановленим графіком, щорічно припиняє подачу гарячої води в місті» [7].

Жанрова модель «результати події» спостерігається у матеріалі «Повернення до цивілізації», де журналіст сповіщає читача про те, що після трьох тижнів без гарячої води у чотирьох столичних районах відновили гаряче водопостачання: «Тож уже в неділю мешканців чотирьох столичних районів повернули до повноцінної цивілізації, відновивши подачу гарячої води до їхніх осель. Із цього моменту й надалі пан Попов пообіцяв тримати на контролі питання водопостачання в будинках, аби кияни не відчували в майбутньому такого дискомфорту» [7].

Модель «факт і його пояснення» формується під впливом комунікаційних запитів адресата щодо нових фактів. Фактами можуть бути явища, дії, процеси. Наприклад, у матеріалі «Вчені з'ясували, чому чорношкірі бігають швидше за білих, але гірше плавають» даний факт журналіст пояснює наступним чином: «Швидкість пересування представника виду *Homo Sapiens* безпосередньо пов'язана з розташуванням центру тяжіння його тіла. Афроамериканці через наявність довших кінцівок з меншим їх об'ємом мають тенденцію до вищого розташування центру тяжіння тіла (на 3% вище, ніж у білих). А ось у плаванні залежність швидкості і центру тяжіння знаходиться в зворотній пропорції. Чим нижче, тим швидше. Таким чином, білі плавці на півтора відсотки швидші за афроамериканців» [7].

Замітка «Україна та Ізраїль підписали угоду про безвізовий режим» написана у жанрі «ситуація як результат взаємодії сторін»: «Міністр закордонних справ України Костянтин Грищенко в рамках офіційного візиту до Ізраїлю підписав угоду між Кабінетом міністрів України та урядом Держави Ізраїль про відмову від візових вимог для осіб, які користуються паспортами громадянина або службовими паспортами України та Держави Ізраїль» [7]. Отож у результаті взаємодії сторін – України та Ізраїлю – у країнах склалася ситуація «безвізового режиму».

Прикладом жанрової моделі «місце розвитку ситуації» може бути замітка «У Київській обл. продовжують горіти 2 га торфовищ, – МНС». Акцент автор робить саме на місці, де виникла дана ситуація – горіння торфовищ: «Горять торфовища в селі Соснівка Іванківського району – близько 2 га». Водночас, у Чернігівській обл. поблизу села Сядрине Корюківського району сталася пожежа торфу на площі 0,5 га» [7].

Модель «причина факту, ситуації» знайомить читача з ситуацією і її причинами. Так, у матеріалі «Дерева всихають не лише від спеки» автор пояснює причину загибелі зелених насаджень столиці: «Дерева всихають не лише від скаженої спеки і браку вологи, зазначає Ярослав Макаруч, вони також гинуть від кліщів і мінуючої молі» [7].

Тексти, побудовані за моделлю «дії персонажа» висвітлюють події, у яких тим чи іншим способом проявляють себе персонажі. Для прикладу візьмемо інформаційне повідомлення «Фізик Стівен Хсу пояснив відсутність

білих дір». Тут журналіст описує дії фізика, розповідає, як вчений розробляв це питання: «Ще в 1976 році Стівен Хокінг досліджував концепцію білих дір (регіонів простору, в які нічого не може потрапити, антиподи чорних дір). Хсу вирішив досліджувати випадок, коли діра не оточена диском матерії, а ізольована в просторі» [7].

Жанрова модель «Повідомлення про діяльність відомої людини» найчастіше використовується у матеріалах про ювілеї, нагородження або смерть відомої людини. Так, у замітці «Останній співець Буковини» повідомляється про те, що пішов з життя Микола Мозговий. Журналіст подає коротку біографію співака, розповідає про його діяльність: «Микола Мозговий переходить працювати до «Укрконцерту» і відтоді виконує лише власні пісні: «Моя перша любов», «Минає день», «Дві качелі» [7].

Персонаж також може бути представлений як носій певних поглядів щодо важливих суспільних питань. Тоді використовують жанр «думка персонажа». Матеріал «Загрози від діоксиду в повітрі Києва немає – Мінприроди» побудований на коментарях чиновника: «Можна стверджувати про те, що великої загрози від діоксиду і формальдегіду в повітрі міста Києва немає. Про це, як передає ІМК, під час брифінгу сказав заступник міністра охорони навколишнього природного середовища Іван Макаренко» [7].

Коли ж журналіст ставить за мету показати читачеві хто і який персонаж, він пише матеріал у жанрі «людина і її якості». Прикладом є інформаційне повідомлення «Данилу Гнатюку потрібна операція з видалення остеосаркоми високого ступеня злоякісності», де автор описує 12-літнього підлітка, який терміново потребує допомоги: «Данило від 6-ти років навчається грі на фортепіано в музичній школі, а ще він дуже добре співає. Мама розповіла про пісні, які виконує наш майбутній музикант. Усі вони про прекрасне – добро, любов... Уявляєте цього парубка у фракі на сцені за фортепіано або біля мікрофона, коли він співає щось лірично-душевне? Давайте разом допоможемо втілити його мрію в життя» [7].

Висновок. Інформаційні тексти є головними носіями оперативної інформації, яка дозволяє аудиторії здійснювати постійний моніторинг найважливіших подій у певній сфері суспільства, отримуючи інформацію за діалогічною формою питання (інформаційний запит) – відповідь (у вигляді інформаційного повідомлення). Основні напрями, якими здійснюється інформування, – повідомлення про події, які відбуваються чи будуть відбуватися, сповіщення читача про факти і ситуації – про те, що і яким чином існує, а також розповідь про учасників подій, їх дії і якості.

Автор, створюючи текст, не просто слідує логіці подій, а й будує матеріал так, щоб кожна наступна думка була б відповіддю на прогнозоване питання гіпотетичного читача. Вибір жанру у конкретному акті комунікації і його формування детермінується інформаційними запитом і комунікативними інтересами читацької аудиторії.

Список використаних джерел

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 140 с.
2. Дускаева Л. Р. Диалогическая природа газетных речевых жанров : Дис. ... д. филол. наук. 10.01.10. / Дускаева Лилия Рашидовна. – Пермь, 2004. – 359 с.
3. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / Кухаренко Валерия Андреевна. – М.: Просвещение, 1988. – 188 с.
4. Кучинский, Г. М. Мышление и диалог / Кучинский Геннадий Михайлович. – Минск : Изд-во БГУ, 1983. – 190 с.
5. Пономарьова О. Інформаційні журналістські жанри як моделі діалогічної поведінки комунікаторів у політичних газетних текстах / Оксана Пономарьова // Наукові записки Інституту журналістики. – 2008. – Т. 30. – Режим доступу до джерела: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2328>.
6. Пономарьова О. Модально-функціональні різновиди комунікативної діяльності журналіста / Оксана Пономарьова // Наукові записки Інституту журналістики. – 2004. – Т. 17. – Режим доступу до джерела: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=2141>.
7. Хрещатик [Електронний ресурс]: кївська муніципальна газ. / засн. Кївська міська Рада; в. о. голов. ред. Денис Жарких. – К. : СПД Скуйбіда В. П., 2010. – Виходить у вівт., сер., четв., п'ятн. – Режим доступу до джерела: <http://kreschatic.kiev.ua>.

In the article the essence of the concept «dialogic newspaper works» is defined, the features of the dialogue in information materials are analysed, dialogic genre models of the information works are researched.

Key words: dialogic, information genre, dialogic cycle and form, hypothetical reader, the act of communication, genre model.